

ZonMw

ZonMw stimuleert
gezondheidsonderzoek en
zorginnovatie

Laan van Nieuw Oost-Indië 334
2593 CE Den Haag
Postbus 93245
2509 AE Den Haag
Telefoon 070 349 51 11
Fax 070 349 51 00
www.zonmw.nl
info@zonmw.nl

Aan de Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
De heer drs. M.J. van Rijn
Postbus 20350
2500 EJ DEN HAAG

Dossiernummer
34007001
Ons kenmerk
2013/19211/ZONMW

Onderwerp Verbreding lopend onderzoek

Datum
29 november 2013

Geachte heer Van Rijn,

Op 18 november 2013 ontving ik uw brief van 15 november 2013 met kenmerk 161933-110443-CZ met het verzoek u te informeren of een verbreding van het onderzoek mogelijk is en of dat kan worden ingepast in het onderzoeksvoorstel naar *de rol van de psychiatrie bij de behandeling van plegers van seksueel misbruik bij minderjarigen* zoals ZonMw dat heeft uitgewerkt in het haalbaarheidsonderzoek. U ziet de reactie van ZonMw graag voor 1 december 2013 tegemoet.

Aanleiding voor uw verzoek is een brief die u op 17 juni 2013 heeft ontvangen van een drietal slachtoffers die met misbruik in de GGZ is geconfronteerd als gevolg van een opname in een psychiatrisch ziekenhuis. Zij vragen het lopende onderzoek te verbreden naar misbruik in de GGZ.

Graag adviseer ik u alvorens u een standpunt in gaat nemen. Allereerst ga ik in op de vraag of een onderzoek naar misbruik in de psychiatrie past in het lopende onderzoek naar de behandeling van plegers. Daarna ga ik in op de mogelijkheden tot onderzoek naar misbruik in de GGZ. Alvorens dat te doen, informeer ik u graag kort over de presentatie van het haalbaarheidsonderzoek aan de vaste Kamercommissie van VWS op woensdag 20 november jl.

Presentatie haalbaarheidsonderzoek

Nadat u het haalbaarheidsonderzoek op 15 november 2013 aan de Tweede Kamer heeft aangeboden, heeft prof. dr. Vijselaar op 20 november de resultaten van het onderzoek aan de vaste commissie van VWS gepresenteerd. Aanleiding voor dit onderzoek is het in december 2011 gepubliceerde rapport van de Commissie Deetman over seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms Katholieke kerk. Naar aanleiding daarvan verscheen er een artikel in het NRC Handelsblad van de journalist Joep Dohmen, over castratie in de jaren vijftig toegepast op een slachtoffer van misbruik in de RKK. Het vermoeden dat in het verleden castratie mogelijk met oneigenlijke motieven zou zijn toegepast, leidde in april 2012 tot hoorzittingen over dat thema van de vaste Kamercommissie van Veiligheid en Justitie. In vervolg daarop verklaarde de toenmalige staatssecretaris van VWS zich in mei 2012 bereid te zijn tot het laten doen van onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek naar de rol van de psychiatrie in brede zin. In oktober 2012 verzocht de toenmalige staatssecretaris vervolgens ZonMw om de toegezegde onafhankelijke wetenschappelijke onderzoek naar deze vraagstelling uit te voeren.

In die brief schreef de staatsecretaris dat het onderzoek uit twee onderdelen diende te bestaan. Het eerste onderdeel betreft een schets van de behandelaars en de criteria die aan hen werden gesteld. Bij het tweede onderdeel ligt de nadruk op de psychiatrische behandelingen. ZonMw heeft vervolgens voorgesteld eerst een onderzoek te verrichten naar de haalbaarheid van de vraagstelling. Op basis van de uitkomsten van het haalbaarheidsonderzoek vindt het vervolgonderzoek plaats. Deze aanleiding en uitwerking van het onderzoek is met de vaste Kamercommissie besproken.

Inpasbaarheid in het lopende onderzoek

Wat de vraag naar de inpasbaarheid van onderzoek naar misbruik in de GGZ in het lopende onderzoek betreft, moet ons antwoord ontkennend luiden. In het huidige onderzoek wordt niet gekeken naar slachtoffers van misbruik maar primair naar de plegers. Bij die laatste gaat het om een kleine groep, die in de meeste gevallen behandeld werd in forensisch psychiatrische instellingen en die zeker niet als representatief beschouwd kan worden voor de algemene populatie van de GGZ. De bronnen van het lopende onderzoek, geven bovendien geen inzicht in de bredere vraag naar het misbruik in de GGZ. Voor een juist beeld van die laatste problematiek moeten alle GGZ instellingen in ogenschouw worden genomen. Het betreft kortom een geheel andere vraag die niet binnen het huidige kader van de opdracht aan ZonMw past. Ook verbreding van de vraagstelling van het huidige onderzoek met (aanzienlijke) verhoging van het budget moet ik om die reden afraden.

Onderzoek naar misbruik in de GGZ

Onderzoek naar misbruik in de GGZ vergt een andere onderzoeksopzet dan die van het lopende onderzoek. Het betreft een onderzoeksopzet die zich goed laat vergelijken met het onderzoek van de commissie Deetman naar seksueel misbruik in de Rooms Katholieke kerk of het onderzoek van de commissie Samson naar seksueel misbruik in de jeugdzorg.

Bij een onderzoek naar misbruik in de GGZ bestaat de noodzaak om de vraagstelling nader te begrenzen. Er bestaan zeker twee afbakeningenvraagstukken. De eerste betreft het onderscheid dat bij misbruik kan en moet worden gemaakt tussen fysiek, seksueel en bijvoorbeeld psychisch misbruik. Dit onderscheid dient vooraf nauwkeurig gedefinieerd te worden. Met het oog op de omvang van het onderzoek dient daarbij ook vastgesteld te worden of alle drie de aspecten – seksueel, fysiek en psychisch misbruik – onderzocht zouden moeten en kunnen worden. Fysiek en zeker psychisch misbruik laten zich zeker in historisch perspectief als voorwerp van onderzoek heel moeilijk operationaliseren. Mede om die reden ligt in de verdere beschouwing het accent op seksueel misbruik. In de tweede plaats is het van belang om de plaats waar misbruik plaatsvindt nader te omschrijven. Misbruik in instellingen waar afhankelijkheidsrelaties bestaan, verschilt nogal ten opzichte van ambulante behandelingsituaties waar veel minder sprake is van afhankelijkheidsrelaties.

Bij de uitwerking van dergelijk onderzoek zijn bijzonder gecompliceerde vragen aan de orde, soms lastiger te beantwoorden dan die waarmee genoemde twee commissies al te maken hadden. Een eerste eenvoudige praktische complicatie heeft te maken met de beschikbaarheid van bronnen. Er bestaan voor zover nu te overzien geen specifieke bronnen die deze thematiek belichten. Zo besteedde bijvoorbeeld de inspectie voor de geestelijke gezondheidszorg (afgaande op archieven) geen systematische aandacht aan seksueel misbruik, het vormde geen vast thema in haar rapportages. Bij gebrek aan specifieke bronnen, zal het onderzoek aangewezen zijn op minutieus, tijdrovend speurwerk in omvangrijke, ongeïndexeerde archieven (van onder meer directies en besturen van Instellingen, de archieven van de Tuchtcolleges voor de gezondheidszorg en, strafrecht-dossiers).

Het werk van de commissies Deetman en Samson heeft laten zien dat onderzoek naar seksueel misbruik in het verleden om allerlei redenen heel lastig en moeilijk kan zijn. Zonder ook maar enigszins te kort te willen doen aan het bestaan en de ernst van misbruik in de psychiatrie, en af te doen aan het getuigenis van slachtoffers, kent het vraagstuk van misbruik in de psychiatrie daar bovenop nog een aantal bijzondere aspecten die om heel zorgvuldige overweging vragen bij elk onderzoek. Zonder naar volledigheid te streven, noem ik een drietal aspecten. Seksueel misbruik in geneeskunde / psychiatrie – waarbij we in de meeste gevallen praten over contacten tussen volwassenen – is een diffuus veld dat verloopt van regelrecht misbruik, strafwaardig volgens het Wetboek van Strafrecht, naar ongeoorloofde betrekkingen tussen behandelaren en patiënten, die indruisen tegen regels van de medische ethiek, maar die met wederzijdse instemming zijn aangegaan. Zeker in historisch verband kan een onderscheiding daartussen soms bijzonder ingewikkeld en zelfs onmogelijk zijn. Een tweede probleem betreft de subjectieve beoordeling door een cliënt in een situatie van psychiatrische stoornis en crisis. In psychiatrische problematiek kunnen seksuele motieven een rol spelen die tot een vertekening van de werkelijkheid aanleiding kunnen geven, waarbij misbruik gepercipieerd kan worden zonder dat daar sprake van is. Achteraf is, zeker bij het verstrijken van geruime tijd, veelal geen uitspraak meer te doen over de toedracht. Tenslotte, is het geheugen in gewone omstandigheden al niet altijd even betrouwbaar, bij psychiatrische stoornissen en opname in een instelling, doet zich die vraag in vaak verhevigde mate voor. Dat maakt onderzoek naar meldingen over misbruik, zeker over jaren heen, een uiterst delicaat vraagstuk.

Dit alles overziend, is de verwachting dat een onderzoek erg complex en kostbaar zal zijn waarbij bovendien het risico niet ondenkbeeldig is dat de uitkomst van een dergelijk onderzoek in beperkte mate inzicht zal bieden in wat zich daadwerkelijk heeft afgespeeld. Tegen deze achtergrond moet worden opgepast dat, met name in de richting van de slachtoffers (organisaties), de verwachtingen ten aanzien van de uitkomsten van dit onderzoek te hoog gespannen zullen zijn.

Advies

Voorafgaande aan een onderzoek naar misbruik in de GGZ zullen dergelijke aspecten en factoren alsmede de mogelijke begrenzingen van het onderzoek zorgvuldig in kaart moeten worden gebracht en op hun consequenties voor het onderzoek moeten worden bestudeerd. Daarbij zou, behalve naar de ervaringen van de commissies Deetman en Samson, ook gekeken moeten worden naar de bestaande expertise en wetenschappelijke kennis over misbruik in de GGZ en de gevolgtrekkingen daaruit voor onderzoek naar misbruik in het verleden.

Ons advies zou daarom zijn om u allereerst te bezinnen op de eerder genoemde aspecten, factoren en afbakeningsvraagstukken middels een verkenning door deskundigen, in goede samenspraak met slachtoffers. Op grond van de bevindingen van de verkenning zou een principe besluit over het beginnen van een onderzoek naar misbruik in de GGZ kunnen worden genomen. Net zoals in het lopende onderzoek zou na de verkenning eerst de haalbaarheid van (historisch) onderzoek in technische zin op de operationaliseerbaarheid kunnen worden onderzocht, waarbij zowel de vraag naar de historische bronnen als die naar het gebruik van meldingen aan de orde zou zijn. Op basis hiervan kan over de mogelijkheid, de aard, de omvang en de kosten van een dergelijk onderzoek besloten worden.

Ik hoop u met deze brief voldoende geïnformeerd te hebben. Vanzelfsprekend is ZonMw bereid verder mee te denken en dergelijke verkenning te begeleiden. Mocht deze brief nog aanleiding geven tot vragen, dan beantwoord ik die graag.

Met vriendelijke groet,

Henk J. Smid
directeur

Kopie
De heer A.H.J. Melis (VWS)
De heer M.P.M. Bos (VWS)